

Długi wiek XIX był okresem kształtowania i domykania się tożsamości narodowych i politycznych, dlatego też jest to epoka szczególnie interesująca dla badaczy historii idei. Był to bowiem czas, gdy wiele kategorii politycznych (np. „exaltant”, „demokrata”) i narodowych („Rusini narodowości polskiej”) miało jeszcze charakter płynny i mglisty. W kontekście polskim rozstrzygnięcia w tych kwestiach dokonywały się w warunkach braku własnej państwowości, utraconej dokładnie u progu polityczno-społecznej modernizacji. Z tego powodu, doświadczenia wykorzenienia, przemieszczenia, emigracji, jak również poszukiwania wyjścia poza zastany stan rzeczy tworzą splot fascynujących dla badacza okoliczności.

W mojej pracy zajmuję się ideami politycznymi pięciu najważniejszych przedstawicieli nurtu, który określam mianem radykalizmu polistopadowego. Są to: Jan Czyński, Jan Nepomucen Janowski, Henryk Kamieński, Ludwik Królikowski i Stanisław Worcell. Interesuje mnie ewolucja ich idei i postaw wobec procesów modernizacji w latach 1832-1888 (od powstania Towarzystwa Demokratycznego Polskiego do śmierci ostatniego z nich, czyli Janowskiego). Szerokie ramy czasowe umożliwiają ogląd tytułowej ideologii nie tylko w stadium jej najwyższej żywotności, ale także kostnienia i zaniku.

Idee i postawy polityczne tych postaci są porównywalne zarówno z uwagi na występujące pomiędzy nimi podobieństwa, jak i różnice. Dla każdego z nich wydarzeniem pokoleniowym było powstanie listopadowe, a istotnym momentem przełomu – Wiosna Ludów. Byli oni również przez istotną część życia związani ze środowiskami emigracyjnymi. Różni ich jednak pochodzenie społeczne: Janowski i Królikowski urodzili się w rodzinach chłopskich, Czyński – w mieszczańskiej, Kamieński i Worcell – w szlacheckich. Różnią ich także wybory, dotyczące przynależności politycznej i kierunków rozwoju ideowego. Na przykład Worcell został usunięty z Gromad Ludu Polskiego w momencie, w którym do tej organizacji zbliżył się Królikowski. Kamieński zerwał związki ze środowiskiem ks. Adama Czartoryskiego wówczas, gdy serdeczne stosunki z nim nawiązał Czyński. Dzięki tym poszczególnym różnicom, tytułowa ideologia radykalizmu polistopadowego będzie oglądana z różnych perspektyw.

Tytułowe procesy modernizacji i związane z nimi postawy rozumiem szeroko. Interesują mnie zmiany, odnoszące się zarówno do znaczeń pojęć i idei politycznych (np. wyłanianie się nowych „izmów”, takich jak socjalizm), jak również refleksje wokół rozwoju naukowo-technologicznego i przemian w strukturach społecznych i narodowych, wreszcie – formy uczestnictwa w sferze publicznej, zmieniające się dzięki rozwojowi technik drukarskich czy wyłanianiu się organizacji politycznych nowego typu (coraz bardziej zbliżonych do znanych z XX w. partii politycznych). Ta logika, czyli wyjście od analizy struktur poszczególnych pojęć i argumentów, następnie interpretacja stosunku wobec nowoczesnych zjawisk i przekształceń społecznych, aż po zbadanie postaw politycznych znajdzie odzwierciedlenie w konstrukcji pracy.

Mój doktorat ma szansę wnieść nowe ustalenia m.in. dzięki znalezieniu niewykorzystanych dotąd materiałów źródłowych, które dostarczają nowych faktów i wzbogacają kontekst biograficzny. Oprócz tego, sformułowanie nowych tez i interpretacji jest możliwe dzięki zestawianiu polskich radykałów z podobnymi postaciami i środowiskami z innych kontekstów, przede wszystkim z Francji. Takie podejście umożliwia zachowanie rezerwy wobec przekonania o szczególnej wyjątkowości polskich doświadczeń politycznych w XIX w., ale także skłania ku poszukiwaniu, niejednokrotnie zaskakujących, przepływów i ideowych zapożyczeń między polskimi a francuskimi radykałami lub wczesnymi socjalistami.

Materiałem źródłowym są dla mnie przede wszystkim teksty drukowane (książki, prasa, odezwy), ale także korespondencja, dokumenty (np. świadectwa szkolne, pozwolenia na pobyt, rachunki), wreszcie – niepublikowane notatki. Archiwalia te są przechowywane przede wszystkim w Polsce i we Francji. Na obecnym etapie badań przeprowadziłem kwerendy w dziesięciu bibliotekach i archiwach, w tym w trzech zagranicznych. Kontynuacji wymagają wciąż kwerendy we Francji, jak również gromadzenie obszernej, przede wszystkim obcojęzycznej literatury przedmiotu (dotyczącej nie tylko polskich radykałów, ale też np. włoskiej emigracji w latach 1830-1850, emigracji z Francji po 1848 r. czy myśli politycznej francuskich ruchów wczesnosocjalistycznych). Pozytywny wpływ na ostateczny kształt rozprawy będą miały także dyskusje nad jej poszczególnymi założeniami z badaczami z Francji, zajmującymi się pokrewną tematyką.

W moich badaniach inspiruję się perspektywami metodologicznymi, wypracowanymi przede wszystkim przez przedstawicieli szkoły Cambridge oraz niemieckich badaczy historii pojęć (przede wszystkim Reinharta Kosellecka). Szczególnie interesujące w kontekście moich badań są syntezy obu perspektyw, dokonywane przez badaczy XIX-wiecznych ruchów radykalnych i wczesnosocjalistycznych, takich jak Marc Angenot czy Gregory Claeys. Wszyscy oni zwracają uwagę na konieczność odejścia od schematyzmu w badaniach idei na rzecz głębokiej ich kontekstualizacji (także w perspektywie międzynarodowej).